

Baltarusių tarmės *po prostu* leksiniai ir semantiniai lituanizmai Pietryčių Lietuvoje

Nijolė Tuomienė

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, Lietuva / Institute of the Lithuanian Language, Vilnius, Lithuania

El. paštas nijole.tuomiene@lki.lt

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6662-4615>

<https://ror.org/011v22a28>

Santrauka. Kalbų kaita Pietryčių Lietuvoje per dviejų ar trijų kartų gyvenimą lėmė itin glaudžius tų kalbų tarpusavio ryšius, atspindinčius ypač leksikoje. Dauguma šiame paribyje gyvenančių žmonių yra daugiakalbiai – kasdieniame gyvenime vartoja dvi kalbas, o tam tikrose situacijose – tris ar net keturias kalbas: lenkų, baltarusių, lietuvių ir rusų. Šio tyrimo objektas – baltarusių tarmės, vadinamos *po prostu*, vartojamos 11-oje *Lietuvių kalbos atlaso* punktų, esančių Šalčininkų r. teritorijoje, leksinių ir semantinių lituanizmų analizė. Pagrindinis tyrimo tikslas – identifikuoti ir sugrupuoti gyvojoje baltarusių kalboje fiksuojamus lituanizmus atskleidžiant dabartinę jų reikšmę: pagrindinę, paplitusią visame regione ir antrinę (naują, gretutinę), būdingą tik tiriamam plotui arba gyvenamajai vietai.

Dalis užrašytų lituanizmų paplitę visoje lietuvių ir baltarusių kalbinio paribio zonoje ir yra gyvas lietuviško substrato liudininkas. Dauguma lituanizmų yra geriau išsaugoję savo pirminę leksinę reikšmę nei semantiką. Skiriamos šios trys lituanizmų grupės: 1) senieji, perėmę ir išsaugoję pirminę savo reikšmę, vartoti praeityje; 2) tam tikrose punktų vietovėse vartojami lituanizmai, kurių pamatinė reikšmė susiaurėjusi, pakitusi arba yra perimta iš baltarusių kalbos; 3) okazionalizmai ir situaciškai (pa)vartojami lituanizmai, vertintini kaip kodų kaitos atvejai.

Reikšminiai žodžiai: Pietryčių Lietuva, daugiakalbystė, baltarusių tarmė *po prostu*, leksiniai ir semantiniai lituanizmai

Lexical and Semantic Lithuanianisms of the Belarusian Dialect *po prostu* in Southeastern Lithuania

Summary. Language change in Southeastern Lithuania over two or three generations has led to close mutual relations between languages, reflected in the lexicon. People living in Southeastern Lithuanian borderland are multilingual – they generally use two languages in everyday life, and, in certain situations – even three or four languages: Polish, Belarusian, Lithuanian, and Russian. The object of the study is the areas of the Lithuanian Language Atlas 11 points of Šalčininkai District Municipality, where the Belarusian dialect called *po prostu* is used. The study aims to identify and study the lexical and semantic Lithuanianisms used in the current Belarusian dialect *po prostu*. The study's main goal is to identify and group Lithuanianisms recorded in the living Belarusian language, with the objective of revealing their current meaning: the main one, which is widespread throughout the region, and the secondary (new, adjacent) one, characteristic only of the studied area or residential area.

Received: 2024-12-15. Accepted: 2025-05-21

Copyright © 2025 Nijolė Tuomienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

The majority of the recorded Lithuanianisms are widespread throughout the Lithuanian and Belarusian linguistic borderland and are a living witness confirming the Lithuanian substratum of the current dialects of those territories. Most of the Lithuanianisms have preserved their original meaning, however, differences in the semantics of these words have been recorded. Three groups of Lithuanianisms have been distinguished: 1) Lithuanianisms which have preserved their original meaning, have established themselves throughout the entire region, and were previously actively used; 2) Lithuanianisms used in individual areas, the main meaning of which has narrowed, changed, or has been adopted from the Belarusian language; 3) coincidences and situationally (repeatedly) used Lithuanianisms, which should be assessed as cases of code-switching.

Keywords: Southeastern Lithuania, multilingualism, Belarusian dialect *po prostu*, lexical and semantic Lithuanianisms

Лексические и семантические литуанизмы в белорусском диалекте *по-просту* в Юго-Восточной Литве

Аннотация. Изменение языка в Юго-Восточной Литве на протяжении двух-трех поколений привело к тесным взаимоотношениям между языками, что отразилось в лексике. Большинство жителей этого региона многоязычны: в повседневной жизни они используют два языка, а в определенных ситуациях – три или четыре языка: польский, белорусский, литовский и русский. Объектом данного исследования является анализ лексико-семантических литуанизмов белорусского диалекта *по-просту*, используемых в 11 пунктах Атласа литовского языка, расположенных на территории Шальчининкского района. Основная цель – выявить и сгруппировать литуанизмы, зафиксированные в живом белорусском диалекте, установив их современное значение: основное, распространенное по всему региону, и новое, характерное лишь для данной местности. Некоторые из зафиксированных литуанизмов распространены по всему литовско-белорусскому языковому пограничью, являясь живым свидетелем литовского субстрата. Большинство литуанизмов лучше сохранили свое первоначальное лексическое значение, чем семантику. Выделяются три группы литуанизмов: 1) старые, сохранившие первоначальное значение; 2) литуанизмы, используемые в отдельных местностях, основное значение которых сузилось, изменилось или заимствовано из белорусского языка; 3) окказионализмы и ситуативно используемые литуанизмы, которые оцениваются как случаи переключения кодов.

Ключевые слова: Юго-Восточная Литва, многоязычие, белорусский диалект *по-просту*, лексические и семантические литуанизмы

Įvadas

Pietryčių Lietuvos regione itin ryškiai atsispindi istoriškai nulemta ir tebevykstanti kalbų, kultūrų ir religijos tradicijų sąveika. Lietuvos humanitarinių sričių mokslininkų požiūris į Pietryčių Lietuvos gyventojų kalbinį, etninį ir kultūrinį identitetą dažnai skiriasi nuo kitų šalių tyrėjų tuo, kad šiame regione vykstantys procesai interpretuojami kaip nuolatinės vidinės sąveikos nulemti pokyčiai, o ne kaip išorinės įtakos pasekmės [Čekmonas 2017, 61–107]. Vietiniai regiono gyventojai yra daugiakalbiai – didžioji dauguma žmonių kasdieniame gyvenime bendrauja dviem kalbomis, o tam tikrose situacijose – trimis ar net keturiomis: lenkų, baltarusių, rusų ir lietuvių. Kelių kalbų gyvybingumas Pietryčių Lietuvoje – natūralus ir įprastas

gyventojų komunikacijos reiškinys, gyvuojantis čia daugelį dešimtmečių [Чекман 2017, 206–228; Tuomienė 2022b, 238–263].

Baltarusiškai kalbama ne tik Pietryčių, bet ir Rytų Lietuvoje: Šalčininkų, Vilniaus, Trakų, Švenčionių, Ignalinos apylinkėse vyresniosios kartos kaimo gyventojai namų aplinkoje bendrauja baltarusių tarme, vadinama *po prostu* [Plygavka 2014, 228–237]. Vyresnio amžiaus žmonės baltarusių tarmę dažnai vartoja greta vietinės lenkų kalbos, vidurinės kartos atstovai – greta lenkų ir rusų kalbų. Jaunesni gyventojai ir vaikai kalbėti *po prostu* dažniausiai išmoka iš savo tėvų ar senelių. Todėl jaunimas baltarusiškai bendrauja iš esmės tik su vyresniąja karta, retais atvejais – su tėvais ir vaikystės draugais, o su bendraamžiais – lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis [Rutkovska 2014, 216–227; Коницкая 2017, 694–720; Tuomienė 2023, 93–117].

Ši pietvakarinė baltarusių kalbos tarmė, priskiriama Gardino-Baranovičių šnekų grupei (brus. *гарадзенска-баранавіцкая група гаворак* [Крывіцкі 2003, 215–230]), Pietryčių Lietuvoje intensyviai pradėjo plisti nuo XIX a. vidurio [Čekmonas 2017, 77–85]. Tačiau jokių didesnių gyventojų persikėlimo ar kraustymosi procesų nefiksuoja – keitėsi tik žmonių vartojamos kalbos. Baltarusių tarmė, dar vadinama *gudų kalba*, o vietos gyventojų – *прóстыя язык* (paprasta kalba), *тутэйшая гавóрка* (vietinė šnekt), *(з)мешáная мо́ва* ((su)maišyta kalba) regione tvirčiau įsitvirtino sovietmečiu, kai į Pietryčių Lietuvos pasienio miestus, gyvenvietes ir kaimus ėmė keltis netolimų Baltarusijos rajonų gyventojai [Čekmonas, Grumadienė 1993, 132–136; Tuomienė 2022a, 192–194]. XXI a. pradžios duomenys rodo, kad baltarusių tarmė *po prostu* išlieka populiarūs ir gyva visose regiono kaimiškose pasienio vietovėse, tačiau su literatūrine baltarusių kalba ji iš esmės nesusijusi.

Mokslo darbuose teigiama, kad istoriniais laikais baltų kalbos slavų kalbas yra paveikusi mažiau, nei slavų kalbos – baltų kalbas [Urbutis 1969, 43]. Todėl leksinė ir fonetinė interferencija tiriamų apylinkių lietuvių šnektose buvusi daug intensyvesnė ir įvairesnė negu vietinėje baltarusių tarmėje [Laučiūtė 1977, 92–96; Kardelis 2003; Tuomienė 2018, 113–134]. Vis dėlto kaimyninėse slavų kalbose iki mūsų dienų vartojama nemažai įvairių baltizmų. Lietuvių kilmės žodžiais baltarusių kalboje imta labiau domėtis XIX a. pabaigoje [Wolter 1894, 49–61]. Išsamesnių darbų, skirtų vien tik šios kalbos lituanizmais, pasirodė vos keletas: vienuose iš jų paprastai aptariami senosios baltarusių kalbos (rusėnų), vartotos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštinėse, lietuviški žodžiai [Jablonskis, 1941], o kituose darbuose – baltarusių kalboje ir jos tarmėse aptinkami lituanizmai [Grinaveckienė 1983, 182–204; Laučiūtė 2005, 161–168; Jankowiak 2023, 79–80 ir kt.].

Iki XX a. vidurio buvo žinoma daugiau nei trys šimtai senosios baltarusių kalbos lituanizmai: viena jų dalis pasitaiko tik lietuviškos teritorijos

dokumentuose, o kita dalis – vartojami plačiau [Urbutis 1969a, 45–46]. Lietuviški pavadinimai dažnai buvo paliekami dėl įvardijamų dalykų specifikos, kai atitinkami slavų kalbų pavadinimai žymėjo kiek kitokias realijas ir tam netiko, pvz.: gyventojų socialiniai-ekonominiai santykiai, valstybės ir teisminės institucijos, papročiai ir apranga, pastatai, namų apyvokos reikmenys ir kt. Įdomu tai, kad tie lituanizmai, kurie į senus rašytinius dokumentus pateko iš gyvosios baltarusių kalbos, vartojami iki šiol [Urbutis 1969a, 43–45; Laučiūtė 2005, 161–168].

1. Tyrimo objektas, tikslas, medžiaga

XX a. pabaigoje abipus pietrytinio Lietuvos pasienio su dabartine Baltarusija vykdyti baltarusių tarmės *po prostu* tyrimai atskleidė lituanizmų gausą juose [Grinaveckienė 1997, 171–184]. Naujų šios pasienio zonos garso įrašų analizė leidžia teigti, kad lituanizmai vis dar vartojami šiuolaikinėje baltarusių tarmėje, nors juos sunku atpažinti dėl itin didelio prisitaikymo prie šios slavų kalbos sistemos. Tačiau lietuvių kalbos įtakos šiuolaikinei baltarusių kalbai tyrimai išlieka svarbūs ir aktualūs dėl naujų šių kalbų kontaktų duomenų papildymo bei patikslinimo. Svarbu tirti senuosius lietuvių kalbos skolinius, vartojamus vietinėje baltarusių tarmėje *po prostu*, nes vyresnių, mažiau raštingų ar net visiškai neraštingų žmonių kalba yra vertingiausia dirva archajiškoms lietuvių kalbos tarmių leksikos ypatybėms pažinti.

Poreikis fiksuoti ir tirti baltarusių tarmės leksinius lituanizmus iškilo rašant mokslo monografiją [Tuomienė 2023]. Analizuojant surinktus kalbinius ir sociolingvistinius duomenis, šifruojant daugiakalbius garso įrašus – pokalbius, interviu, autobiografines istorijas – vietinėje baltarusių tarmėje *po prostu* buvo pastebėtas nemažas lietuviškos kilmės žodyno sluoksnius. Taigi, medžiaga, surinkta kelių mokslinių ekspedicijų Šalčininkų rajone metu (nuo 1997 m. iki 2013 m.), atskleidė įdomų ir netikėtą faktą: senieji lituanizmai iš vietinių senbuvų kalbos niekur nedingo.

Šio tyrimo **objektas** – Šalčininkų r. apylinkėse vartojamos baltarusių tarmės *po prostu* lituanizmų analizė. Siekiama sudaryti dabar vartojamų lituanizmų sąrašą, atskleisti semantines jų ypatybes bei reikšmių pokyčius. Tiriami duomenys iš 11-os LKA punktų vietovių¹: Tabariškių (LKA 637), Kurmelionių (LKA 652), Kaniūkų (LKA 665), Šalčininkų (LKA 666), Dailidžių (LKA 667), Daulėnų (LKA 668), Miežionių (LKA 669), Maciučių (LKA 670), Eišiškių (LKA 681), Butrimonių (LKA 682), Daugidonių (LKA 691).

¹ Šalčininkų r. kalbiniame plote yra 17 *Lietuvių kalbos atlaso* punktų [Tuomienė 2023, 13–17]. Dėl LKA punkto ir jo pavadinimo plačiau žr. *Lietuvių kalbos atlasas* (red. K. Morkūnas) 1977, 11–12; Meiliūnaitė, Mikulėnienė 2014, 124–128.

Tyrimo **tikslas** – nustatyti šiuolaikinės baltarusių tarmės *po prostu* leksinius ir semantinius lituanizmus, užfiksuotus vyresnio ir vidutinio amžiaus gyventojų vartosenoje, ir apibūdinti jų semantikos pokyčius. Šiuos gyvojoje kalboje fiksuojamus skolinius sugrupuoti atskleidžiant dabartinę jų reikšmę: pagrindinę, paplitusią visame regione, ir antrinę (naują, gretutinę), būdinga tik tiriamam plotui arba gyvenamajai vietai. Straipsnyje naudojamas kokybinis duomenų tyrimo metodas, taip pat sociolingvistinis aprašomasis ir lyginamasis lingvistiniai duomenų tyrimo metodai.

Lituanizmai rinkti iš 1997–2013 metais įrašytų 67,5 val. įvairaus turinio ir trukmės daugiakalbių tekstų²: įrašyti 34 vyresniosios, 25 vidurinės ir 6 jaunosios kartos Šalčininkų r. gyventojai³. Pažymėtina, kad didžioji dalis tyrimo leksikos buvo užfiksuota iš gyventojų, kurie jau buvo pamiršę lietuvių kalbą arba jos nemokėjo. Maždaug pusė informantų tam tikrose situacijose, net ir vieno pokalbio metu, vartojo ir gana laisvai kaitaliojo dvi, tris, rečiau – keturias kalbas. Toks kalbinis elgesys būdingas visam pietrytiniam Lietuvos paribiui ir užribiui [plg. Korzeniewska 2013, 149–179; Коницкая 2017, 700–706; Tuomienė 2022b, 243–263; 2023, 93–125].

Iš esmės visi 65 respondentai pripažino, kad net privačioje aplinkoje jiems yra įprasta bendrauti bent dviem kalbomis: kaimo vietovėse dažniausiai *po prostu* ir lenkiškai, mieste – rusiškai ir lenkiškai, o lietuviškai kalba retai, tik viešose vietose ir pagal poreikį. Iš 34 vyresnės kartos atstovų lietuviškai suprato 13 žmonių, bet laisvai kalbėjo tik 6 iš jų. Visi 25 vidurinės kartos atstovai, kurių dauguma sovietmečiu baigė rusiškas mokyklas, kuriose taip pat mokėsi lietuvių kalbos, suprato lietuviškai, tačiau ja kalbėjo tik 17 respondentų. Šios kartos žmonės viešose vietose daugiausia kalbėjo rusiškai ir lenkiškai. Namų aplinkoje ir su vyresnės kartos žmonėmis jie bendravo baltarusiškai, o lietuviškai – oficialioje aplinkoje, tik prireikus ir nuvykę į kitus Lietuvos miestus. Jaunoji karta įvairiose situacijose vartojo tris kalbas: pakaitomis bendravo lenkiškai, rusiškai ir lietuviškai. Ketvirtąją kalbą – baltarusių – dauguma suprato, bet kalbėti atsisakė.

2. Leksiniai ir semantiniai lituanizmai dabartinėje baltarusių tarmėje *po prostu*

Istoriniais laikais baltų kalbos slavų kalbas yra paveikusias mažiau, nei slavų kalbos – baltų kalbas, todėl leksinė ir fonetinė interferencija Pietryčių Lie-

² Garso įrašai saugomi Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyve.

³ Sociolingvistiniu požiūriu tiriamųjų vietovių gyventojai skirstomi į tris kartas: vyresniąją (60–95 m. ir vyresni), vidurinę (40–59 m.) ir jaunesniąją (18–39 m.). Tokių gyventojų skirstymą galima laikyti sąlyginiu, nes regionui būdingų kalbų vartojimas yra panašus tiek tarp vyresniosios, tiek tarp vidutinės kartos žmonių [Meiliūnaitė, Mikulėnienė 2014, 125; Tuomienė 2023, 15–21].

tuvos lietuvių šnektose buvusi daug intensyvesnė ir įvairesnė negu vietinėse slavų tarmėse [Urbutis 1969a, 43; Laučiūtė 1977, 92–96; Tuomienė 2018, 113–134].

Iki XX a. vidurio lietuvių ir baltarusių paribyje egzistavo lygiavertė dvi-kalbystė ir abi kalbos buvo ne tik skolinančios, bet ir besiskolinančios kalbos. Intensyviausiai tarp abiejų kalbų migravo buitinė leksika. Todėl baltarusių tarmėje įsišaknijo ir iki šių dienų išliko šimtai lituanizmų, o atsižvelgiant į glaudų ir ilgalaikį ryšį tarp lietuvių ir baltarusių kalbų, atskirti skolinius nuo giminingų žodžius nėra lengva. Dažnai jų net neįmanoma atpažinti, nes dauguma baltizmų per šimtmečius apskritai asimiliavosi ir gerokai pakito.

Pirmajame tyrimo etape iš garso įrašų buvo sudarytas lietuviškos (ir baltiškos) kilmės ir vartosenos žodžių sąrašas. Iš viso užfiksuoti 87 tokie žodžiai (žr. 1 lentelę), iš jų 69 yra senieji lituanizmai – įvairūs buitinių realių pavadinimai, kurie tiriamojoje teritorijoje dažniau vartoti praeityje. Šiuos lituanizmus savo darbuose analizuoja ne vienas skolinantis leksikos tyrėjas [Urbutis 1969a, 45–68, 1969b, 149–162; ЧеКман 1972, 147–156; Grina-veckienė 1983, 182–204; 1997, 171–184; ir kt.]. Net 65 senieji lituanizmai yra įtraukti į *Šiaurės vakarų Baltarusijos ir jos pasienio baltarusių tarmių žodyną* [CBГ I–V]. Nemaža jų dalis vartojama Vilniaus, Varėnos apylinkėse [Jankowiak 2020, 91–92] ir lietuviškose salose Baltarusijoje [Romančiuk 1987, 140–149; Tuomienė 2021, 83–85]. Pažymėtina, kad ankstesniems tyrimams gyvosios kalbos duomenys buvo renkami maždaug nuo 1965 iki 1986 metų. Tuo metu dauguma regiono gyventojų dar kalbėjo lietuvių tarmėmis [Vidugiris 1983, 46–61]. Medžiaga šiam tyrimui buvo surinkta po trisdešimties metų, kai tiriamose teritorijose buvo likę vos keli vyresni pietų ir rytų aukštaičių šnektų atstovai [Tuomienė 2023, 14–19; 223–245].

1 lentelė. Šiuolaikinės baltarusių tarmės po prostu leksiniai lituanizmai, užfiksuoti 11-os LKA punktų vietovėse, Šalčininkų r.⁴

Lituanizmai	Reikšmė ⁵	Lituanizmų paplitimas šiaurvakarinėse baltarusių šnektose
атóжала	atžalà	CBГ I 122
ашакá	ašakà (aštrus miežių ar grikių lukštas), kiautas	CBГ I 73
аксyoк	ākstinas (akuotas, pašinas)	CBГ I 75

⁴ Daugiausia lituanizmų užrašyta Kaniūkų (LKA 665), Miežionių (LKA 669), Eišiškių (LKA 681) ir Butrimonių (LKA 682) apylinkėse.

⁵ Nurodoma pagrindinė žodžio reikšmė (pagal LKŽe), kuri informantams buvo žinoma ir vis dar vartojama.

<i>бітнік</i>	bìtininkas	–
<i>бóнда</i>	bandà (kepalas duonos)	СБГ I 203–205
<i>бразгун</i>	brazgūnas (skambalas)	СБГ I 211
<i>бўрбалка</i>	buřbulas (oro pūslė virš vandens)	СБГ I 211
<i>бурбуляць</i>	burbuliuoti (smarkiai virti)	СБГ I 242
<i>бўжалка</i>	búožgalvis	plg. СБГ I 233
<i>цыпулі</i>	cipuliai (viščiukai)	–
<i>цёрпнуць</i>	tiřpti	СБГ IV 252
<i>даржнік</i>	dařžas, diēndaržis	–
<i>дэ́гаць</i>	degùtas	СБГ II 717
<i>дзірва́н</i>	dirvōnas	СБГ II 54
<i>гі́лі</i>	gyliai (bimbalai)	СБГ I 444
<i>гу́лта</i>	gultà (gyvulio gulima vieta)	СБГ I 501
<i>гу́шта</i>	gūžtà (vieta, kur paukštis deda ir peri kiaušinius), lizdas, krūvà	СБГ I 512–513
<i>грамбу́ль</i>	grambuolys	–
<i>гры́ка</i>	grìkiai	СБГ I 490
<i>касьні́к</i>	kasnỹkas, kàspinas	СБГ II 432–433
<i>карише́ць</i>	kařšti (senti)	СБГ II 426
<i>кі́лта</i>	kìlpa (spąstai)	–
<i>ко́ўш</i>	káušas (samtis)	СБГ II 441
<i>кліша́вы</i>	klišas, klaišas (raišas)	СБГ II 483
<i>кліба́ты</i>	klibas (šleivas, klišas)	СБГ II 482
<i>крапэ́лькі</i>	kruopėlės (lašeliai, krislai)	plg. СБГ II 516
<i>кра́пштаць</i>	krapštyti(s) (čiupinėtis (nosį), lėtai dirbti)	СБГ II 517
<i>крэ́йка</i>	kraĩgas (stogo viršus, šelmuo)	СБГ II 547
<i>кро́ўшà</i>	kriauša	–
<i>кру́мплі</i>	krumpliai	СБГ II 532
<i>кру́шня</i>	krúsnsis, krúsne (krūva (akmenų laukuose), stirta)	СБГ II 537–538
<i>кў́дра</i>	kūdra, (nedidelis apaugęs tvenkinys, prūdas)	СБГ II 556
<i>кў́гель</i>	kūgelis (tarkuotų bulvių plokštainis)	СБГ II 553
<i>кў́ль</i>	kūlys (ryšulys, gniutulas)	СБГ II 555–556
<i>кульшà</i>	kūlšis (šlaunis)	СБГ II 567
<i>кушлы́</i>	kūšlas (žlibas, aklas)	СБГ II 595–596

<i>кумпя́к</i>	kuñpis (šlaunis, kulšis)	CBГ II 570
<i>куми́чók</i>	gabalėlis, skiltėlė, kumštelis	CBГ II 570
<i>ла́кта / лакта́</i>	laktà (kartis vištoms tupėti)	CBГ II 613
<i>ламба́й</i>	lambaĩ (lapai su koteliais)	CBГ II 615
<i>ляпи́ / ляпи́у́к</i>	lėpšis (toks grybas)	plg. CBГ II 721
<i>лоўж</i>	láužas (šakų ar malkų krūva)	CBГ II 673–674
<i>лу́кшті́ / лу́кшты́</i>	lùkštai, āšakos	CBГ II 682
<i>мари́ка</i>	marškà (stora paklodė, lovatiesė)	–
<i>ня́вала</i>	nėvala (apsileidęs žmogus, nevykėlis)	CBГ III 243
<i>па́кулі</i>	pākulos, (linų pašukos)	CBГ III 347
<i>парсю́к / паршу́к</i>	paršiukas, paršėlis	CBГ III 415
<i>пядà</i>	pėdà (apatinė kojos dalis)	CBГ IV 212
<i>па́геладзь</i>	pagelatis, pagelà (šaltas, žvarbus oras)	–
<i>па́шар</i>	pāšaras (šienas, šiaudai ir kt.)	CBГ IV 63–64
<i>праману́ць</i>	pramanýti (sugalvoti, priprasti)	CBГ IV 87
<i>прамня́ / прымня́</i>	priemenė (prieangis, prieškambaris)	–
<i>пунтага́лва</i>	puntagaĩvis (buožgalvis)	–
<i>ро́йст</i>	raĩstas (pelkė)	CBГ IV 302–303
<i>рогу́ці</i>	rogutės	CBГ IV 238
<i>разгін</i>	rėzginės (virvelių tinklas pašarui nešioti)	CBГ IV 330
<i>ру́нкілі</i>	ruñkeliai (burokai)	plg. CBГ IV 316
<i>рауге́ня / ругі́ня</i>	raugiėnė (ruginių miltų raugintas valgis)	CBГ IV 291
<i>рупі́няцца</i>	rūpintis (nerimauti, prižiūrėti)	CBГ IV 316–317
<i>сла́стйі</i>	slāstai (spāstai)	CBГ IV 478
<i>сма́глы</i>	smagùs (lengvas (įrankis), greitas, vikrus (žmogus))	CBГ IV 496–497
<i>сцябе́ль</i>	stámbas, stíebas (augalo kotas, medžio kamienas)	CBГ IV 613
<i>ста́рчма</i>	stačiaĩ (galvotrūkčiais, tiesiai žemėn, statmenai)	CBГ IV 590
<i>скара́ч</i>	skarĩnis (rankšluostis, audeklo gabalas)	CBГ IV 439–440
<i>со́мцук</i>	sámtis, samtúkas	plg. CBГ IV 527

<i>спадылба</i>	iš padilbū	СБГ IV 527
<i>шална</i>	šalnà (šerkšnas)	СБГ V 454
<i>шугжджэць</i>	šiugždėti (čiužėti, šnarėti)	СБГ V 504
<i>шарпаты / шурпаты</i>	šiurpótas (pasišiaušęs, atšaižus, dygliuotas)	СБГ V 465 СБГ V 508–509
<i>шурпулі</i>	šiurpuliai	СБГ V 509
<i>шлубы</i>	šlùbas	СБГ V 484
<i>шніпэць</i>	šnŷpšti (išduoti duslų garsą (gyvatė), kuždėti)	plg. СБГ V 489
<i>швэпля</i>	švépla (kas švepluoja, neaiškiai kalba)	–
<i>тарпа</i>	tárpas (javų šalinė)	СБГ V 90–91
<i>трупіняць</i>	trùpinti (smulkinti)	СБГ V 527
<i>вагавáць</i>	vagóti (arti, daryti vagas)	СБГ I 264
<i>вапсва / вапсва</i>	vapsvà	СБГ I 281
<i>віксва</i>	viksvà (balų žolė ilgais aštriais lapais)	СБГ I 309
<i>вядар</i>	védaras	–
<i>вэпла</i>	vépla (žioplas, išsiblaškęs žmogus)	–
<i>згómжаць</i>	suglámžyti	–
<i>жагары</i>	žagarai (sausos medžių šakelės, žabarai)	СБГ II 131–132
<i>жагіні</i>	žaginiai (sukaltos kartys javams, šienui džiovinti)	СБГ II 132
<i>жáргаць</i>	(ap)žėgti (kojomis arklį)	СБГ II 173
<i>ждáйга</i>	išdáiiga (pokštas, išdykavimas)	–
<i>жыльвiца</i>	žilvītis	СБГ II 166
<i>жвýлы</i>	žvalūs	–

Daugiausia leksinių lituanizmų užrašyta iš vyresniosios kartos žmonių prisiminimų apie praeitį: žmonių papročius ir šventes, jų elgseną ir įpročius, dirbtus ūkio darbus bei padargus.

Lentelėje pateikti 87 lituanizmai sudaro Pietryčių Lietuvoje vartojamos baltarusių ir lietuvių tarmių bendrosios leksikos dalį, paplitusią iš esmės visoje slaviškų tarmių paribio zonoje [Jankowiak 2023, 79–81]. Šie žodžiai žinomi ir šiaurvakarinėje Baltarusijos dalyje, Gardino srityje [Чекман 1972, 147–156]. Užrašytų leksinių lituanizmų branduolį sudaro 73 leksiniai vienetai, perėję visus leksinės-semantinės adaptacijos etapus. Lietuviški žodžiai, patekę į baltarusių kalbą, prie kitos kalbos sistemos derinasi laipsniškai: pirmiausia vyko kokybiniai žodžių formų ir jų turinio kitimai, taip pat kito žodžių sudėtinių dalių paskirtis ir jų vaidmuo. Pastebėta, kad žo-

dis, patekęs į slavų kalbą, pirmiausia (pa)keitė galūnę, priesagą ir priešdėlį: *бiтнік* ‘bitininkas’, *бурбуляць* ‘burbuliuoti’, *дэ́густ* ‘degutas’, *рагу́й* ‘rogutės’, *згóмжаць* ‘suglamžyti’. Žodžio šaknis ir jo reikšmė – stabilesni kalbos elementai – niveliacijai pasidavė nežymiai (išlaikė savo pirminę formą), pvz.: *бо́нда* ‘banda’, *бра́згун* ‘brazgūnas’, *гу́лта* ‘gulta’, *кліба́ты* ‘klibas, klišas’, *па́кулі* ‘pakulos’, *ша́лна* ‘šalina’. Tai leido nustatyti to žodžio artimą ryšį su atitinkamu lietuvišku žodžiu.

2.1. Skiriamos trys lituanizmų grupės:

- 1) senieji lituanizmai (baltizmai), perėmę ir išsaugoję pirminę savo reikšmę, įsitvirtinę visame Pietryčių Lietuvos regione, aktyviau vartoti praeityje;
- 2) lituanizmai, žinomi ir vartojami atskirose vietovėse, kurių pamatinė reikšmė susiaurėjusi, pakitusi arba yra perimta iš baltarusių kalbos;
- 3) okazionalizmai ir situaciškai (pa)vartojami lituanizmai, vertintini kaip kodų kaitos atvejai.

Pirmosios grupės lituanizmai baltarusių tarmėje *po prostu* aktyviai vartojami nuo XIX a. pradžios – šios tarmės įsigalėjimo Pietryčių Lietuvoje laikotarpiu [Čekmonas 2017, 76–84]. Tuo metu žmonės dar nemokėjo namų apyvokos daiktų ir kitų gyvenimo realių įvardyti „naująja“ slavų kalba, todėl, ypač sėslūs ir neraštingi kaimo gyventojai, ją papildydavo žodžiais ar vediniais iš savo gimtosios lietuvių kalbos. Kitaip tariant, pietrytinio Lietuvos paribio gyventojams buvo per sunku plėsti savo žodyną vidinių baltarusių tarmių išteklių sąskaita, nes jų baltarusių kalbos žinios vis dar buvo ribotos [Urbutis 1969a, 44–45].

Senųjų lituanizmų vartojimas rodo, kad vietos gyventojai, šiandien jau nekalbantys lietuviškai, praeityje turėję didelį lietuvių kalbos substratinio pamato bagažą, kurį išsaugojo vyriausioji karta. Vidurinės kartos atstovų kalboje lituanizmai dažnai keičiami slaviškais atitikmenimis, kurių vartojimą dažnai nulemia, pavyzdžiui, kalbančiųjų amžius: vidurinė karta tą patį objektą ar reiškinį įvardija kelių kalbų variantais, pvz.: vietoj *цыпулі* ‘viščiukai’ vartoja lenkišką žodį *kurczáki* ir rusišką *цыплёта*; vietoj *даржнік* ‘daržas, šiltadaržis’ sakoma brus. *агаро́д*; vietoj *кі́лпа* ‘kilpa’ – brus. *пя́тля*; greta lituanizmo *парсо́к* ‘paršas’ vartoja brus. *каба́н*; greta *пра́мня* ‘prieangis’ sako brus. *га́нак*; vietoj *тру́піняць* ‘trupinti’ vartoja brus. *крошы́ць* (Šalčininkai, Eišiškės, Butrimonys).

Apie 50 proc. užfiksuotų lituanizmų yra išsaugoję savo pirminę leksinę reikšmę. Tačiau šių žodžių semantika varijuoja ir gerokai skiriasi. Trečdalis lietuvių kilmės leksemų semantinis ryšys su tos pačios šaknies lietuviškais žodžiais nekelia abejonių – tai skoliniai su lygiaverte (identiška) semantika, praktiškai kopijuojantys visas lietuviško žodžio dalis, pvz.: *аша́к* ‘aša-

ka', *грамбуль* 'grambuolys'; *ляпиук* 'lepšiukas', *лукиць* 'lukštai', *мари́ка* 'marška', *разгіні* 'rezginės', *сласты́* 'slastai', *ва́псва* 'vapsva', *жагіні́* 'žaginiai'. Pažymėtina, kad bendrinėje lietuvių kalboje tiesioginių atitikmenų mažėja arba jie jau nebevartojami [plg. Grinaveckienė 1983, 18].

Antrajai grupei priskirtini lituanizmai, kurių reikšmė keičiasi – tolsta nuo pirminės reikšmės arba nebesutampa su lietuvių kalboje vartojamo žodžio reikšme. Kitaip tariant, informantai perėmę ne visą reikšmių kompleksą, o tik jo dalį. Todėl tokių lituanizmų semantinės struktūros baltarusių tarmėje ir pirminiame šaltinyje nevisiškai sutampa. Be to, lituanizmai baltarusių tarmėje (su)kuria naujas reikšmes ir taip plečia skolintų žodžių semantinį lauką, pvz., Butrimonyse užrašytas žodis *бужалка* vartojamas *vābalo* reikšme (greta *бужак* 'bužys'). Nors Kaniūkuose, Miežionyse ir Eišiškėse šis lituanizmas reiškia *buožgalvį*. Lituanizmas *куми́чок* vartojamas reikšme *gabalėlis, dalėlė*, (brus. *кусочак, лоскутók*), o jo pirminė reikšmė *kūmštis, kūmštėlis* – reta. Šie pavyzdžiai rodo, kad baltarusiškas žodis ir jo lietuviškas atitikmuo skiriasi leksinių-semantinių variantų skaičiumi.

Trečiają, sąlyginę baltarusių tarmės lituanizmų grupę, sudarytų situaciskai ir nereguliariai į pokalbius įterpiami lietuviški žodžiai ir jų junginiai. Šiuo atveju svarbus lietuviškų skolinių aiškus skyrimas nuo okazionalizmų. Pastarieji aktyvios ar pasyvios dvikalbystės sąlygomis pavartojami atsitiktinai, dažnai net nesuvokiant jų reikšmės. Tokie žodžiai dažnai yra neprisitaikę prie baltarusių tarmės sistemos ir juos būtų tikslinga laikyti *kodų kaitos* atvejais [plg. Tuomienė 2022b, 238–265]. Tai nėra baltarusių tarmės *po prostu* vartosenoje įsitvirtinę lituanizmai – įvairūs naujieji pavadinimai, pvz.: *палучыў па́шалту*, а грошай ўжо няма *gavo pašalpą*, o pinigų jau neturi' (Kaniūkai); *сяні́онаса* выбіра́лі і не выбіра́лі *'seniūną* rinkom ir neišrinkom' (Daulėnai); а пя́тай гадзі́не *ляту́вішка* мша будзя *'penktą valandą lietuviškos* mišios bus' (Šalčininkai).

2.2. Kaniūkų (LKA 665), Šalčininkų (LKA 666), Dailidžių (LKA 667), Miežionių (LKA 669), Eišiškių (LKA 681) ir Butrimonių (LKA 682) apylinkėse užfiksuota keletas lietuviškos kilmės **leksinių vertinių**. Šie vertiniai buvo identifikuojami remiantis lietuvių kalbai būdingomis, tačiau baltarusių kalbinei sistemai neįprastomis darybos tendencijomis⁶, pvz.:

- (1) *чартапо́лька* – galimai baltarusiškas 'pasiūtpolkės' perdirbinys: *як загра́юць чартапо́льку, і паи́лі ўсё танцава́ць* 'kai užgroja pasiūtpolkę ir einam visi šokti' (Pabarė); kitose baltarusių šnektose tokio polkos pavadinimo neaptikta;

⁶ Penkių tomų žodyne *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы* [ТСБМ 1977–1984, 1–5] buvo ieškoma galimų vertinių reikšmių, tačiau tokių žodžių ten nėra arba jų reikšmės skiriasi.

- (2) *павалóчка* – iš lietuvių ‘pavilkinys (apatinis sijonas)’: *павалóчка éta яшчэ адна тóнная спóдняя спадніца* ‘pavilkinys tai dar vienas plo-nesnis sijonas’ (Karveliai);
- (3) *пьяніцы* – vertinys iš lietuviško žodžio ‘girtuoklės, girtės (vaivorai)’: *у рóйсце пьяніцы растуць, іх ніхтó не збірáў* ‘raiste girtuoklės auga, jų niekas nerinko’ (Eišiškės); kitose vietovėse girtuokles baltarusiškai vadina *буякі́, буза́й* [СБГ I 232; 249];
- (4) *за́йцывыя бараві́кі* – galimai vertinys iš ‘kiškiabaravykiai, šilbaravykiai’: *кошык за́йцывых баравіко́у набра́лі* ‘krepšį kiškiabaravykių pririnkom’ (Kaniūkai); kitur baltarusių kalboje šie grybai vadinami *сінякі́*, plg. *махаві́к жоўта-буры, а разрэзаць – сіні́* ‘šilinis baravykas geltonai-rudas, o perpjovus – mėlynas’ [СБГ IV 428];
- (5) *жалязня́чка* – vertinys iš ‘geležinė gyvatė (gluodenas)’: *паулі́ у лесе на́ ягады, а там жалязня́чка* ‘nuėjom į mišką uogauti, o ten geležinė gyvatė’ (Žižmai); kitur baltarusių kalba ši gyvatė vadinama *мядзя́нка* ‘varinė gyvatė’ [СБГ III 99].

2.3. Daugelio lituanizmų semantinės struktūros sudėtingumą ir kombinuotą pobūdį nulėmė įvairūs veiksniai: skolinių iš lietuvių ar kitos baltų kalbos amžius (senas ar naujesnis), jų vartojimo baltarusių kalboje trukmė ir paplitimas, taip pat pasiskolinusios kalbos leksinės struktūros ypatumai: lituanizmų vartojimo aplinkybės, tik žodinė jų egzistavimo forma, vartojimas, pvz., siauroje teritorijoje.

Baltarusių tarmės *po prostu* garso įrašuose užfiksuota žodžių su jiems neįprastomis naujomis reikšmėmis (ТСБМ jų nepateikia), kurias jie galėjo vėliau pasiskolinti (papildyti jau esamas) iš kai kurių lietuvių kalbos žodžių. Atsiradusios naujosios baltarusiškų žodžių reikšmės parodo vietinės baltarusių tarmės **semantikos** imlumą, nuolatinį jos formavimąsi, plečia jos ribas. Šios reikšmės iš lietuvių kalbos greičiausiai buvo perimtos dėl būtinybės baltarusiškai išreikšti visas paribyje gyvenusių lietuvių buities realijas ir etnografiją, pvz.:

- (6) *быва́ць* – ‘buvoti, būti’ reikšme ‘gyventi’: *тут мы і зімо́й, і ле́там быва́ям* ‘čia mes ir žiemą, ir vasarą buvojame (gyvename)’ (Krakūnai); *не магла́ там адна́ быва́ць* ‘negalėjau viena ten buvoti (gyventi)’, nors tarmėje įprastas žodis *жыць*, plg., *стары́я тут жыю́ць адны́я* ‘seni čia gyvena vieni’; *даўно́ жыю́ тут* ‘seniai gyvenu čia’ (Dailidės, Butrimonyš);
- (7) *увіцyeць* – ‘žydėti’ kalbant apie rugių žydėjimą: *ужо жы́та ста́ла увіцyeць* ‘jau rugiai ėmė žydėti’ (Eišiškės); kitur baltarusių tarmėse to-čia reikšme vartojamas žodis *красава́ць* (plg. *жы́та красу́я і наліва́я* ‘rugiai žydi ir pilnėja (varpos)’ [СБГ II 517];

- (8) *галава* – ‘galva’ vartojamas reikšme ‘grėblio galva’: *ручка грабляў ўстаўляецца ў галаву* ‘grėblio kotas (į)statomas į galvą’ (Turgeliai) [plg. СБГ I 407];
- (9) *колы* – žodis vartojamas pagrindine reikšme ‘ratai’, tačiau užrašyta atveju, kai žodis pavartotas ‘vežimo’ reikšme: *колы няспраўныя, нікуды не паеду* ‘ratai (vežimas) sugedę, niekur nevažiuosiu’, *пазыч мне сваіх колаў, сена трэба вазіць* paskolink man savo ratus (vežimą), šieną reikia vežti’ (Ažumedis);
- (10) *казёлчык* – ‘oželis’ reikšme ‘žiogas, žiogelis (svirplys)’: *пад вёкнамі ўсё лёта казёлчыкі шчабёчуць* ‘po langais visą vasarą oželiai svirpia’ (Daulėnai); kitur baltarusių tarmėje žiogo reikšme vartojamas žodis *кóнік*, plg. *кóнікі зялёныя па траве скачучь* ‘žali žiogeliai po žolę šokinėja’ [СБГ II 499];
- (11) *кручаны* – ‘suktas’ reikšme ‘nesąžiningas, veidmainis, klatingas’: *мой сусед вельмі кручаны чалавек* ‘mano kaimynas labai suktas žmogus’ (Žižmai); kitur baltarusių šnektose paprastai vartojamas žodis *несумлённы* ‘nesąžiningas’, plg., *несумлённы сусед пазычае і не вяртае* ‘nesąžiningas žmogus psiskolina ir negrąžina’ [СБГ V 592];
- (12) *плысць* vartojamas reikšme ‘plaukti, plaukėti (apie javus)’: *у гэтым годзе рана жыта пачалó плысць* ‘šiomet anksti rugiai pradėjo plaukėti’ (Butrimonys). Baltarusių kalboje šia reikšme paprastai vartojamas žodis *каласіцца, каласавіцца*, plg. *ужо жыта каласіецца* ‘jau rugiai leidžia varpas (plaukėja)’ [СБГ II 367];
- (13) *рэпка* – ‘ropė’, vartojama reikšme ‘verpimo ratelio dalis’, pvz.: *у калаўроце на рэпку чапілі катуюшку* ‘verpimo ratelyje ant ropės kabino ritė’, *рэпка эта такія частка ў калаўроце* ‘ropė tai tokia verpimo ratelio dalis’ (Žižmai) [plg. СБГ IV 333];
- (14) *зуб* – ‘dantis’, vartojamas reikšme ‘grėblio dantis’: *зубы грабелі ламаюцца, а я ўсё іх мяняю* ‘grėblo dantys lūžta, o aš juos vis keičiu’ (Kaniūkai) [СБГ II 328].

Tyrimas atskleidė, kad pietrytinio Lietuvos paribio baltarusių tarmėje *po prostu* vartojamų lituanizmų semantinės raidos pobūdį lemia jų vartojimo plotas: didesnėje teritorijoje vartojami žodžiai turi daugiau galimybių įvairiems semantinės struktūros pakyčiams, o mažesnėje – funkcionuoja paprastos semantinės struktūros leksemos. Iš lietuvių kalbos perimtos žodžių reikšmės aiškiai įrodo lietuvių tarmių buvimo šioje teritorijoje pėdsakus.

Išvados

1. Daugiakalbiai tirtų Šalčininkų r. vyresniosios ir iš dalies vidurinės kartos gyventojai kasdienėje aplinkoje vartoja bent dvi regionui būdingas kalbas – baltarusių ir lenkų. Esama situacijų, kai oficialioje

aplinkoje bendraujama keturiomis kalbomis: lenkų, baltarusių, rusų ir lietuvių (retai). Taikydami prie iš anksto nenumatytų komunikacijos pokyčių, kalbėtojai vieną kalbą keičia kita – pokalbiuose vyksta kodų kaita – įprastas ir natūralus gyventojų kalbinis elgesys.

2. Tyrimas patvirtino, kad 11-os tirtų LKA punktų vietovėse baltarusių tarmė *po prostu* egzistuoja kaip neformalaus bendravimo kalba, daugiausia vartojama kaimo bendruomenėse. Užfiksuoti 87 lituanizmai skiriami į tris grupės: 1) senieji, perėmę ir išsaugoję pirminę savo reikšmę, įsitvirtinę visame regione, aktyviau vartoti praeityje; 2) lituanizmai, vartojami tam tikrose punktų vietovėse, kurių pamatinė reikšmė susiaurėjusi, pakitusi arba yra perimta iš baltarusių kalbos; 3) okazionalizmai ir situaciškai (pa)vartojami lituanizmai, vertintini kaip kodų kaitos atvejai.
3. Užfiksuotų lituanizmų branduolį sudaro 73 leksiniai vienetai, perėję visus leksinės-semantinės adaptacijos etapus. Dauguma senųjų lituanizmų dabartinėje baltarusių tarmėje išlaikė pirminę leksinę reikšmę, vartojamą vyresniosios kartos gyventojų. Visi naujesni lituanizmai turi slaviškus atitikmenis, kurie girdimi vidurinės kartos kalboje.
4. Lituanizmų semantinės struktūros sudėtingumą ir kombinuotą pobūdį nulėmė įvairūs veiksniai: skolinių iš lietuvių (baltų) kalbos amžius (senas ar naujas), jų vartojimo baltarusių kalbose trukmė ir paplitimas, taip pat pasiskolinusios kalbos leksinės struktūros ypatumai: lituanizmų vartojimo aplinkybės, tik žodinė jų egzistavimo forma, vartojimas siauroje teritorijoje.
5. Apie 68 proc. užfiksuotų lituanizmų paplitę visoje lietuvių ir baltarusių kalbinio paribio zonoje ir yra gyvas liudininkas, patvirtinantis dabartinių tų teritorijų tarmių lietuvišką substratinį pamatą.

Literatūra

ČEKMONAS, V., GRUMADIENĖ, L., 1993. Kalbų paplitimas rytų Lietuvoje. In GARŠVA, K., GRUMADIENĖ, L. (sud.). *Lietuvos rytai*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 132–136.

ČEKMONAS, V., 2017. Dar syki apie rankraščių likimą, arba įvadinio straipsnio pratarmė. In KALĖDIENĖ, L. (sud.). *Valerijus Čekmonas: kalbų kontaktai ir sociolinguistika*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 61–107.

GRINAVECKIENĖ, E., 1983. Lietuviškos kilmės leksika Lietuvos paribio baltarusių šnektose, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 22. 182–204.

GRINAVECKIENĖ, E., 1997. Lituanizmų prisitaikymas baltarusių šnektose ir jų atpažinimo būdai, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 37. 171–184.

JABLONSKIS, K., 1941. Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje, D. 1. *Tekstai*. Kaunas: Lietuvos istorijos draugija.

JANKOWIAK, M., 2020. Współczesne gwary białoruskie na Litwie (rejon sołecznicki), *Slavistica Vilnensis*, 65(2). 83–97. [https://doi.org/10.15388/SlavViln.2020.65\(2\).49](https://doi.org/10.15388/SlavViln.2020.65(2).49)

JANKOWIAK, M., 2023. *Współczesne gwary białoruskie na Litwie. Tom 1: Rejon orański. Šiuolaikinės baltarusių tarmės Lietuvoje. Pirmasis tomas: Varėnos rajonas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. https://lki.lt/wp-content/uploads/2024/02/M_Jankowiak_Gwary-bialoruske_maketas.pdf

KARDELIS, V., 2003. *Rytų aukštaičių šnektų slavizmų fonologijos bruožai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

KORZENIEWSKA, K., 2013. „Vietinis“ (tutejszy), lenkas, katalikas: Pietryčių Lietuvos gyventojų religinė-etninė tapatybė (tyrimas Dieveniškėse, Kernavėje ir Turgeliuose), *Etniškumo studijos*, 2. 149–179. http://ces.lt/en/wp-content/uploads/2014/10/2013_2-Etniskumo-studijos.149-179.pdf

LAUČIŪTĖ, J., 1977. Slaviški skoliniai lietuvių kalboje, *Baltistica*, II priedas. 92–96.

LAUČIŪTĖ, J., 2005. Baltų substratas rytų slavų kalbose, *Baltistica*, VI priedas. 161–168.

MEILIŪNAITĖ, V., MIKULĖNIENĖ, D., 2014. Trinaris optimizacijos modelis: punktų gyvybingumo laipsniai. In MIKULĖNIENĖ, D., MEILIŪNAITĖ, V. (sud.). *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Vilnius: Briedis, 124–128.

MORKŪNAS, K. (red.), 1977. *Lietuvių kalbos atlasas, I. Leksika*. Vilnius: Mokslas.

PLYGAVKA, L., 2014. Baltarusių kalbos dialektai. In MIKULĖNIENĖ, D., MEILIŪNAITĖ, V. (sud.). *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Vilnius: Briedis, 228–237.

ROMANČIUK, O., 1987. Dėl leksinės interferencijos lietuvių kalbos salose, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 26. 140–149.

RUTKOVSKA, K., 2012. *Lietuvių kalbos skoliniai Lietuvos lenkų tarmėse*. Vilnius: „Ateitis“. <https://www.ateitis.net/lt/temos/949/>

RUTKOVSKA, K., 2014. Lenkų kalbos paplitimas ir vartojimo ypatumai. In MIKULĖNIENĖ, D., MEILIŪNAITĖ, V. (sud.). *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Vilnius: Briedis, 216–227.

TUOMIENĖ, N., 2018. Nevaldomas skolinimasis kaip kalbos nykimo požymis, *Acta Linguistica Lithuanica*, 78. 113–134. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:32014317/datastreams/MAIN/content>

TUOMIENĖ, N., 2022a. Kalbų funkcionavimas Šalčininkų apylinkėse: kaita ir konkurencija. In MEILIŪNAITĖ, V. (sud.). *Lietuviškumo (savi)raiška Šalčininkų rajone: aplinkybės ir galimybės*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 184–202. <http://lki.lt/wp-content/uploads/2023/05/Lietuviskumo-saviraiska-Salcininku-rajone-1.pdf>

TUOMIENĖ, N., 2022b. Kodų kaitos funkcijos Pietryčių Lietuvos diskurse, *Linguistica Lettica*, 30. 238–263. <https://doi.org/10.22364/lingualet.30>

TUOMIENĖ, N., 2023. *Kalba ir tapatybė Pietryčių Lietuvos ir Baltarusijos paribiuose XX a. II pusė–XXI a. pradžia. 1 dalis*. Mokslo monografija. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. <https://lki.lt/nijole-tuomienne-kalba-ir-tapatybe-monografija-2023/>

URBUTIS, V., 1969a. Dabartinės baltarusių kalbos lituanizmai, *Baltistica*, V(1). 43–68.

URBUTIS, V., 1969b. Dabartinės baltarusių kalbos lituanizmai, *Baltistica*, V(2). 149–162.

VIDUGIRIS, A., 1983. Dėl kalbų kontaktavimo Pietryčių Lietuvoje, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 23. 46–61.

WOLTER, E., 1894. Lituanismen der russisch-litauischen Rechtssprache, *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft*, IV, 1. Heidelberg, 49–61.

КОНИЦКАЯ, Е., 2017. От Медининкай до Вандзяголы: экспедиции в польскоязычные ареалы Литвы в 1990–1997 гг. In KALĖDIENĖ, L. (sud.). *Valerijus Čekmonas: kalbų kontaktai ir sociolingvistika*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 694–720.

КРЫВІЦКІ, А. А., 2003. *Дыялекталогія беларускай мовы*. Мінск: Вышэйшая школа.

ЧЕКМАН, В. Н., 1972. К проблеме литовско-белорусских лексических связей, *Baltistica*, 8(2). 147–156.

ЧЕКМАН, В. Н., 2017. К социолингвистической характеристике польских говоров белорусско-литовского пограничья. In KALĖDIENĖ, L. (sud.). *Valerijus Čekmonas: kalbų kontaktai ir sociolingvistika*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 206–228.

СБГ, 1979–1986. *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча*. Т. I–V. Мінск.

ТСБМ, 1977–1984. *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы*, 1–5 т. Менск: Беларуская Савецкая Энцыклапедыя.

Bibliography (Transliteration)

ČEKMAN, V. N., 1972. K probleme litovsko-belorusskich leksičeskich sviazej, *Baltistica*, 8(2). 147–156.

ČEKMAN, V. N., 2017. K sociolingvističeskoj charakteristike pol'skich govorov belorussko-litovskogo pogranič'ja. In KALĖDIENĖ, L. (sud.). *Valerijus Čekmonas: kalbų kontaktai ir sociolingvistika*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 206–228.

KONICKAJA, E., 2017. Ot Medininkai do Vandziogaly: ekspedicii v pol'skojazyčnyje arealy Litvy v 1990–1997 gg. In KALĖDIENĖ, L. (sud.). *Valerijus Čekmonas: kalbų kontaktai ir sociolingvistika*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 694–720.

KRYVICKI, A. A., 2003. *Dyjalektalogija belaruskaj movy*. Minsk: Vyšejšaja škola.

SBG, 1979–1986. *Slownik belaruskich gavorak pawnochna-zahodnjaj Belarusi i jae pagranichcha*. Т. I–V. Minsk.

TSBM, 1977–1984. *Tlumačyjny slounik belaruskaj movy*, 1–5 Т. Mensk: Belaruskaja Saveckaja Encykłapedyja.